मुसहर जातिका बालबालिकाको शैक्षिक उपलब्धिको अवस्था

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन
विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको (Ed. CE. ५९८) को
आवश्यकता परिपूर्तिका लागि प्रस्तुत
शोधपत्र

प्रस्तुतकर्ता
रोबनराज कार्की
एम. एड. दोस्रो वर्ष
जनता बहुमुखी क्याम्पस
इटहरी, सुनसरी
२०६९

परीक्षा रोल नं. २१८००४८/२०६५ शोध बुझाएको मिति २०६९/०९/०२

त्रि.वि.दर्ता नं. ९-२-२१४-६५४-२००० शोध स्वीकृत मिति : २०६९/०९/२६

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय
पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विभाग
जनता बहुमुखी क्याम्पस
इटहरी, सुनसरी

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विभाग स्नातकोत्तर तह, द्वितीय वर्ष (Ed. CE. ५९८) को आवश्यकता परिपूर्तिका लागि **मुसहर जातिका बालबालिकाको शैक्षिक उपलब्धिको अवस्था** शीर्षकको शोधपत्र रोबनराज कार्कीले मेरो सल्लाह र निर्देशनमा तयार गर्नु भएको हो । प्रस्तुत शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि मूल्याङ्कन समितिसमक्ष सिफारिस गर्दछु ।

श्री राजनप्रसाद शर्मा
शोध निर्देशक
जनता बहुमुखी क्याम्पस
इटहरी, सुनसरी

मिति : २०६९/०९/०२

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय
पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विभाग
जनता बहुमुखी क्याम्पस
इटहरी, सुनसरी

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विभाग स्नातकोत्तर तह, द्वितीय वर्ष (Ed. CE. ५९८) को आवश्यकता परिपूर्तिका लागि **मुसहर जातिका बालबालिकाको शैक्षिक उपलब्धिको अवस्था** शीर्षकको शोधपत्र तयार गरी स्वीकृतिका लागि पेश गर्नु भएको छ । यो शोधपत्र शोध मूल्याङ्कन समितिबाट स्वीकृत गरिएको छ ।

शोध मूल्याङ्कन समिति

हस्ताक्षर

१. श्री टोलनाथ काफ्ले ....
(विभागिय प्रमुख)
उप. प्राध्यापक
पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विभाग
जनता बहुमुखी क्याम्पस
इटहरी, सुनसरी

२. श्री राजनप्रसाद शर्मा ....
(शोध निर्देशक)
स. प्राध्यापक
जनता बहुमुखी क्याम्पस
इटहरी, सुनसरी

३. प्रा. कुलनरसिंह श्रेष्ठ ....
त्रि.वि. कीर्तिपुर, काठमाडौं
(वाह्य परीक्षक)

१० जनवरी, २०१३

कृतज्ञताज्ञापन

मुसहर जातिका बालबालिकाको शैक्षिक उपलब्धिको अवस्था शीर्षकको यो शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षा शास्त्र सङ्काय, स्नातकोत्तर तह पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विभाग अन्तर्गत दोस्रो वर्षको Ed CE. ५९८ पाठ्यांशको प्रयोजनार्थ तयार पारिएको छ । यस शिलशिलामा विभिन्न विद्वान्, संघसंस्था तथा सहपाठी मित्रहरूबाट सहयोग प्राप्त भएको छ ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयारीका क्रममा शीर्षक छनोट, प्रस्तावना लेखनदेखि तयार हुन्जेलसम्म आफ्नो अमूल्य समय प्रदान गरी आवश्यक निर्देशन, सल्लाह, सुझाव, उपलब्ध गराई मार्गनिर्देशन गर्नुहुने जनता बहुमुखी क्याम्पस इटहरी पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विभागका उप-प्राध्यापक श्री राजनप्रसाद शर्माप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । यसैगरी यस शोधपत्र तयारीका क्रममा आवश्यक महत्त्वपूर्ण सल्लाह, सुझाव एवम् सहयोग प्रदान गर्नुहुने विभागिय प्रमुख आदरणीय उप-प्राध्यापक टोलनाथ काफ्लेप्रति उच्च आभार प्रकट गर्दछु । यसैगरी यस कार्यमा सहयोग गर्नुहुने उप-प्राध्यापक श्री शान्तिराम दाहालप्रति हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु ।

यस शोधपत्र तयारीका क्रममा आवश्यक तथ्याङ्क र जानकारी उपलब्ध गराएर सहयोग पुऱ्याउनु हुने श्री विष्णु उ.मा.वि.सोनापुर, श्री पशुपति प्रा.वि. सोनापुर, श्री ज्ञानोदय नि.मा.वि.खनार र श्री भोला नि.मा.वि.दुहवी सुनसरीका सम्बद्ध वि.व्य.स.अध्यक्ष, प्र.अ., शिक्षक, विद्यार्थी तथा अभिभावकज्यूहरू प्रति हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु । त्यसैगरी यस अध्ययनमा प्रेरणा र सहयोग प्रदान गर्ने श्रीमती शान्ति कार्कीलाई धन्यवाद म नदिइरहन सक्दिन । त्यसैगरी यस अध्ययनलाई सफल बनाउन सहयोग गर्नुहुने मित्रहरू कुलप्रसाद बराल, तीर्थ कार्की, रमेश काफ्ले, दिनेश कुमार चौधरी, भागवत प्रसाद अधिकारी, दुखनलाल चौधरी, सविन पौडेल, रमेश कुमार पोखरेलका साथै अप्रत्यक्ष रूपले सहयोग गर्ने साथीहरूलाई पनि विशेष धन्यवाद प्रकट गर्दछु ।

अन्त्यमा कम्प्युटर टाइप सम्बन्धी सहयोग पुऱ्याउनु हुने नेहा कम्प्युटर्स इटहरी-५ की रन्जना अधिकारीलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

शोधार्थी
रोबनराज कार्की
जनता बहुमुखी क्याम्पस इटहरी

मिति : २०६९/०८/२०

शोधसार

यो शोधपत्र **मुसहर जातिका बालबालिकाको शैक्षिक उपलब्धिको अवस्था** शीर्षक अन्तर्गत समेटिएको छ । सुनसरी जिल्लाका ४ वटा सामुदायिक विद्यालयलाई नमुना विद्यालयका रूपमा लिई मुसहर बालबालिकाको शैक्षिक अवस्था र उपलब्धिको लेखाजोखा गरिएको छ । यस शोध अनुसन्धानका २ वटा उद्देश्य राखिएका छन् । जसमा प्राथमिक तहका मुसहर समुदायका विद्यार्थीहरूको शैक्षिक अवस्था पत्ता लगाउनु र मुसहर विद्यार्थीहरूको प्राथमिक तहको शैक्षिक उपलब्धि पत्ता लगाउनु रहेको थियो । मुसहर जातिका बालबालिकाहरूको शैक्षिक अवस्था र उपलब्धि लेखाजोखा गर्ने क्रममा उद्देश्यात्मक र सुविधाजनक नमुना छनोट गरी अन्तर्वार्ता, प्रश्नावली, दस्तावेज, अभिलेख अध्ययनको प्रयोगका साथ मुसहर अभिभावक, प्र.अ., वि.व्य.स.अध्यक्ष, शिक्षक तथा स्वयम् बालबालिकाहरूबाट प्राप्त जानकारीलाई गुणात्मक विधि र परिमाणात्मक तथ्याङ्कहरूलाई तथ्याङ्क विवरण तालिका र स्तम्भ चित्रहरूको प्रयोग गरी विश्लेषण गरिएको छ ।

अध्ययन क्षेत्रका मुसहर जातिका बालबालिकाहरूको शैक्षिक अवस्था न्यून हुनुका साथै उपलब्धि स्तर पनि कमजोर रहेको पाइयो । समग्रमा अध्ययन गर्दा वि.सं. २०६६ सालमा भन्दा वि.सं. २०६७ र वि.सं. २०६८ सालमा क्रमशः विद्यार्थी भर्नाको स्थिति ३ वटा विद्यालयमा घटेको पाइन्छ भने एउटामा भर्ना स्थिति बढेको पाइन्छ । यसो हुनुमा घरमा शैक्षिक वातावरण नहुनु, आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक आदि जस्ता कारणहरू पर्दछन् । उपलब्धि स्तरलाई हेर्दा राष्ट्रिय मापदण्ड अनुसार प्रथम श्रेणी भित्र कुनै पनि विषयको औषत अङ्क भेटिएन । कक्षा १ मा औषत उपलब्धि अरू कक्षामा भन्दा वि.सं. २०६६, २०६७ र २०६८ सालमा उत्तीर्णाङ्क दरभन्दा बढी रहेको पाइन्छ । यस्तो अवस्था सिर्जना हुनुमा नियमित रूपले बालबालिकालाई विद्यालय पठाउन नसक्नु, अभिभावकले घरमा गृहकार्य सिकाउन नसक्नु, घरायसी कार्यबोझ, यथोचित मात्रामा कापी कलम उपलब्ध नहुनु, पढेर पनि काम पाइँदैन भन्ने मानसिकता हुनु आदि जस्ता कारणहरू पर्दछन् ।

मुसहर बालबालिकाको शैक्षिक सहभागिता र उपलब्धि बढाउने उपायहरूमा चेतनामूलक कार्यक्रम उनीहरूकै जातिबाट सञ्चालन गर्नुपर्ने, आय आर्जनका श्रोतहरू उपलब्ध गराई अवसर प्रदान गर्नु पर्दछ । मुसहरलाई जग्गा जमिनको व्यवस्था, मुसहर बस्तीमा विद्यालय स्थापना, सामाजिक क्रियाकलापमा नियमित सहभागिता, स्वास्थ्य सेवा,

भर्ना शुल्क, पुस्तक, कपि, कलम, पोशाक तथा व्यवस्थित दिवा खाजाको व्यवस्था, जातिय विभेद अन्त्यका लागि गोष्ठि र तालिम सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ । मुसहर बालबालिकाका लागि निर्धारण गरेको छात्रवृत्ति रकम विद्यालयको खर्च पुग्ने गरी दिनुपर्ने साथै प्रोत्साहन स्वरूप थप छात्रवृत्तिको व्यवस्था गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

विषयसूची

पेज

बाह्य पृष्ठ i
सिफारिस पत्र ii
स्वीकृति पत्र iii
कृतज्ञता ज्ञापन iv
शोधसार v
विषयसूची vii
तालिकासूची x
चित्रसूची xi

परिच्छेद - एक
परिचय

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि १
१.२ समस्याको कथन ६
१.३ अध्ययनको औचित्य ७
१.४ अध्ययनका उद्देश्य ७
१.५ अध्ययनको परिसीमा ८
१.६ शब्दावलीहरूको अर्थ र परिभाषा ८

परिच्छेद - दुई
सैद्धान्तिक खाका एवम् सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन

२.१ सैद्धान्तिक ढाँचा ९
२.२ सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन ११
२.३ शैक्षिक उपादेयता १५

परिच्छेद - तीन
अध्ययन विधि

३.१ अनुसन्धान ढाँचा १६
३.२ जनसङ्ख्या १६
३.३ नमुना छनोट १७

३.३.१ जिल्ला, गा.वि.स.को छनोट १७
३.३.२ विद्यालय छनोट १७
३.३.३ प्र.अ.को छनोट १७
३.३.४ वि.व्य.स.अध्यक्षको छनोट १७
३.३.५ अभिभावकको छनोट १७
३.३.६ शिक्षकको छनोट १७
३.३.७ विद्यार्थी छनोट १८
३.४ तथ्याङ्क सङ्कलनका स्रोतहरू १८
३.४.१ प्राथमिक स्रोत १८
३.४.२ द्वितीय स्रोत १८
३.५ तथ्याङ्क सङ्कलनका साधनहरूको निर्माण १८
३.५.१ असंरचित अन्तर्वार्ता अनुसूची १९
३.५.२ प्रश्नावली १९
३.५.३ दस्तावेज/अभिलेख अध्ययन १९
३.६ तथ्याङ्क सङ्कलनका साधनहरूको वैधता १९
३.७ तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रिया १९
३.७.१ प्राथमिक स्रोतबाट तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रिया २०
३.७.२ द्वितीय स्रोतबाट तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रिया २०
३.८ तथ्याङ्क विश्लेषण प्रक्रिया २०
परिच्छेद - चार
तथ्याङ्कको व्याख्या र विश्लेषण
४.१ शैक्षिक अवस्थाको विश्लेषण २२
४.१.१ मुसहर अभिभावकको शैक्षिक अवस्था प्रतिको दृष्टिकोण ३०
४.१.२ प्र.अ. तथा शिक्षकको शैक्षिक अवस्था प्रतिको दृष्टिकोण ३२
४.१.३ विद्यालय व्यवस्थापन समितिका अध्यक्षहरूको शैक्षिक अवस्था प्रतिको दृष्टिकोण ३२
४.२ मुसहर बालबालिकाको प्राथमिक तहको शैक्षिक उपलब्धिको विश्लेषण ३४
४.३ अभिभावक, प्र.अ., शिक्षक, विद्यालय व्यवस्थापन समितिका अध्यक्ष तथा विद्यार्थीबाट प्राप्त शैक्षिक उपलब्धि प्रतिको दृष्टिकोण ४५

४.३.१ मुसहर अभिभावकको शैक्षिक उपलब्धि प्रतिको दृष्टिकोण ४५
४.३.२ प्र.अ.तथा शिक्षकहरूको शैक्षिक उपलब्धि प्रतिको दृष्टिकोण ४६
४.३.३ विद्यालय व्यवस्थापन समितिका अध्यक्षहरूको शैक्षिक उपलब्धि प्रतिको दृष्टिकोण ४७
४.३.४ मुसहर विद्यार्थीहरूको शैक्षिक अवस्था र शैक्षिक उपलब्धि प्रतिको दृष्टिकोण ४७

परिच्छेद - पाँच

प्राप्ति, निष्कर्ष र सुझावहरू

५.१ प्राप्ति ५०
५.१.१ मुसहर बालबालिकाको शैक्षिक अवस्था सम्बन्धी ५०
५.१.२ मुसहर बालबालिकाको शैक्षिक उपलब्धि सम्बन्धी ५१
५.२ निष्कर्ष ५३
५.३ सुझावहरू ५४
५.३.१ मुसहर जातिका बालबालिकाको शैक्षिक अवस्था सम्बन्धी ५४
५.३.२ मुसहर जातिका बालबालिकाको शैक्षिक उपलब्धि सम्बन्धी ५६
सन्दर्भ सामग्रीहरू
अनुसूचीहरू

तालिकासूची

तालिका नं.	तालिका शीर्षक	पेज
१	श्री विष्णु उ.मा.वि.को मुसहर विद्यार्थीको प्राथमिक तहको सालगत भर्ना विवरण	२३
२	श्री विष्णु उ.मा.वि.को मुसहर विद्यार्थीको प्राथमिक तहको सालगत परीक्षामा सामेल अवस्था	२४
३	श्री पशुपती प्रा.वि.को मुसहर विद्यार्थीको प्राथमिक तहको सालगत भर्ना विवरण	२५
४	श्री पशुपती प्रा.वि.को मुसहर विद्यार्थीको प्राथमिक तहको सालगत परीक्षामा सामेल अवस्था	२६
५	श्री ज्ञानोदय नि.मा.वि.को मुसहर विद्यार्थीको प्राथमिक तहको सालगत भर्ना विवरण	२७
६	श्री ज्ञानोदय नि.मा.वि.को मुसहर विद्यार्थीको प्राथमिक तहको सालगत परीक्षामा सामेल अवस्था	२८
७	श्री भोला नि.मा.वि.को मुसहर विद्यार्थीको प्राथमिक तहको सालगत भर्ना विवरण	२९
८	श्री भोला नि.मा.वि.को मुसहर विद्यार्थीको प्राथमिक तहको सालगत परीक्षामा सामेल अवस्था	३०
९	छनोटमा परेका विद्यालयका कक्षा १ का मुसहर बालबालिकाको विषयगत शैक्षिक उपलब्धि	३५
१०	कक्षा २ का मुसहर बालबालिकाको विषयगत शैक्षिक उपलब्धि	३६
११	कक्षा ३ का मुसहर बालबालिकाको विषयगत शैक्षिक उपलब्धि	३७
१२	कक्षा ४ का मुसहर बालबालिकाको विषयगत शैक्षिक उपलब्धि	३८
१३	कक्षा ५ का मुसहर बालबालिकाको विषयगत शैक्षिक उपलब्धि	३८
१४	कक्षा १ देखि ५ सम्मको विषयगत शैक्षिक उपलब्धि	३९
१५	कक्षा ४ का छात्र र छात्राहरूको शैक्षिक उपलब्धि	४०
१६	कक्षा ५ का छात्र र छात्राहरूको शैक्षिक उपलब्धि	४३

चित्रसूची

चित्र नं.	चित्र शीर्षक	पेज
१	वि.सं. २०६६ सालको कक्षा ४ का छात्र छात्राको शैक्षिक उपलब्धि	४१
२	वि.सं. २०६७ सालको कक्षा ४ का छात्र छात्राको शैक्षिक उपलब्धि	४२
३	वि.सं. २०६८ सालको कक्षा ४ का छात्र छात्राको शैक्षिक उपलब्धि	४२
४	वि.सं. २०६६ सालको कक्षा ५ का छात्र छात्राको शैक्षिक उपलब्धि	४४
५	वि.सं. २०६७ सालको कक्षा ५ का छात्र छात्राको शैक्षिक उपलब्धि	४४
६	वि.सं. २०६८ सालको कक्षा ५ का छात्र छात्राको शैक्षिक उपलब्धि	४५